МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДО НАПИСАННЯ МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ Е2 ЕКОЛОГІЯ

Видання друге (перероблене і доповнене)

Тернопіль – 2025

УДК 378.2:91]001.89-057.87(072)
М 54

Рецензенти:

Касіяник І. – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та методики її викладання Камянець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Бицюра Л. – кандидат економічних наук, в. о. завідувача кафедри екології та охорони здоров'я Західноукраїнського національного університету

Задворний С. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 10 від 20 червня 2025 року)

М 54 **Методичні рекомендації** до написання магістерських робіт для здобувачів вищої освіти спеціальності Е2 Екологія / укладачі : Б. Заблоцький, С. Новицька. 2-ге вид., перероб. і допов. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. 48 с.

Методичні рекомендації містять загальні положення щодо підготовки магістерської роботи, детальний опис всіх структурних елементів роботи, вимоги до її оформлення. Розглянуто порядок та процедуру захисту роботи, критерії оцінювання, наводяться зразки документів, що використовуються при її підготовці.

УДК 378.2:91]001.89-057.87(072)

Видано коштом упорядників.

© Богдан Заблоцький, 2025
© Світлана Новицька, 2025
© ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ……...…….. 4
2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ…….. 5
3. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ (ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ОБСЯГ)……...……..... 9
4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ..……. 14
5. ПУБЛІЧНИЙ ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ ..…….. 21
6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ……. 23
7. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПУБЛІЧНОГО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ……. 25
8. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ……... 26
ДОДАТКИ…….……...……..... 27
ДОДАТОК А. Зразок заяви магістранта……. 27
ДОДАТОК Б. Зразок оформлення завдання для магістерської роботи….. 28
ДОДАТОК В. Орієнтовний варіант графіка підготовки магістерської роботи до захисту……..... 29
ДОДАТОК Г. Зразок оформлення титульного аркуша магістерської роботи……..... 28
ДОДАТОК Д. Зразок оформлення сторінки зі змістом магістерської роботи……. 30
ДОДАТОК Е. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел інформації…..……... 30
ДОДАТОК Ж. Приклад оформлення анотації…… 33
ДОДАТОК З. Правила графічних скорочень…… 37
ДОДАТОК И. Мовностилістичні поради…… 40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 44

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Згідно з «Положенням про кваліфікаційні роботи» (затверджене вченою радою університету протокол № 9 від 23.01.2024 р., уведене в дію наказом ректора № 21-р від 23.01.2024 р.), «*магістерська робота* – це самостійна навчально-дослідницька робота, що виконується всіма здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти на завершальному етапі навчання за відповідною освітньо-професійною програмою й передбачає її публічний захист як форму підсумкової атестації».

Виконання і публічний захист кваліфікаційної (магістерської) роботи дозволяють визначити рівень теоретичної і практичної підготовки здобувача вищої освіти, перевірити його здатність розв`язувати професійні завдання.

Головною метою написання магістерської роботи є оволодіння магістрантами інтегрованою здатністю розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування при здійсненні професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов та вимог на основі засвоєних за весь період навчання загальних та професійних компетентностей відповідно до вимог стандарту вищої освіти за спеціальністю Е2 Екологія другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Виконання магістерської роботи передбачає: 1) поглиблення, систематизацію та закріплення отриманих за час навчання компетентностей магістранта; 2) розвиток його здатності обирати й аналізувати наукову проблему, робити висновки й узагальнення, застосовувати знання для вирішення конкретних наукових, виробничих та інших завдань, обґрунтовувати конкретні рекомендації, які можуть мати теоретичний і/або практичний характер, презентувати результати досліджень; 3) напрацювання й розвиток навичок самостійної роботи і творчого пошуку, у тому числі в умовах, що змінюються; 4) оволодіння методикою наукових досліджень та експерименту; 5) визначення рівня підготовленості випускника до майбутньої професійної діяльності.

Магістерська робота має відповідати низці вимог, найважливішими серед яких є: 1) актуальність теми, відповідність її сучасному стану й перспективам розвитку певної наукової галузі; 2) самостійність наукових пошуків здобувача вищої освіти; 3) формулювання мети, визначення завдань роботи, об'єкта, предмета, методів дослідження, практичного значення тощо; 4) глибина й повнота аналізу наукової літератури з теми дослідження; 5) змістовність; логічність викладу матеріалу; 6) достовірність отриманих результатів; 7) аргументованість і конкретність висновків і рекомендацій; 8) грамотність, науковий стиль викладу.

Магістерська робота виконується державною мовою. Захист магістерської роботи відбувається публічно на засіданні Екзаменаційної комісії (ЕК) відповідно до графіка проведення атестації. Магістерська робота оприлюднюється в репозитарії ТНПУ ім. В. Гнатюка.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Орієнтовними етапами підготовки і захисту магістерської роботи є:

- вибір теми і затвердження її на кафедрі та на раді факультету із одночасним призначенням наукового керівника;
- написання магістрантом заяви на ім'я завідувача кафедри про дозвіл виконувати роботу з обраної теми та призначення наукового керівника;
- складання та виконання завдання і календарного графіка роботи;
- складання робочого плану магістерської роботи;
- підбір й аналіз джерел;
- збір фактичного матеріалу, проведення дослідно-пошукової роботи, написання тексту, підготовка картографічного матеріалу;
- апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях та/або публікація статей;
- ознайомлення наукового керівника з текстом роботи та надання індивідуальних консультацій, проведення семінарів для групи студентів, що виконують магістерські роботи на споріднені за змістом чи характером теми;
- остаточне оформлення магістерської роботи й передача її науковому керівнику й рецензенту;
- обов'язкова перевірка тексту магістерської роботи на академічний плагіат і текстові запозичення (відповідно до вимог «Положення про запобігання і виявлення плагіату та інших видів академічної нечесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів вищої освіти», інших нормативних документів). Робота допускається до захисту, якщо оригінальність тексту становить не менше 70 %. Якщо оригінальність тексту коливається в межах від 50 до 69 % – робота потребує доопрацювання та повторної перевірки, а якщо менше 50 % – відхиляється без права подальшого розгляду;
- попередній захист магістерської роботи на випусковій кафедрі та допуск її до публічного захисту перед Екзаменаційною комісією (ЕК);
- передача та реєстрація магістерської роботи й супровідних документів в деканат для ЕК; підготовка до захисту;
- публічний захист магістерської роботи перед ЕК.

Здобувачу вищої освіти надається право **обрати тему** магістерської роботи із запропонованої випусковою кафедрою тематики. Варто обрати ту тему, яка найповніше відповідає зацікавленням здобувача, і під час розроблення якої він може якнайповніше проявити свої творчі якості й ініціативність.

Здобувач має право також запропонувати власну тему магістерської роботи з належним обґрунтуванням доцільності її розробки та можливості виконання.

Основним критерієм у виборі теми магістерської роботи мають бути: актуальність проблематики, теоретична і практична значимість дослідження, новизна, перспективність подальших досліджень, теперішній рівень розробленості проблеми вітчизняними та зарубіжними вченими, відповідність обраної теми дослідження напряму підготовки майбутнього фахівця, можливість проведення кваліфікаційного дослідження на фондових матеріалах бази проходження науково-дослідницької практики (державної установи, підприємства, організації тощо).

Тематика магістерських робіт, як і призначення наукових керівників, схвалюється рішенням кафедри та вченою радою факультету. Теми затверджуються в першому семестрі навчання в магістратурі, але не пізніше листопада місяця.

За необхідності, але не пізніше ніж за один місяць до захисту, тема магістерської роботи може уточнюватися або змінюватися, про що приймається відповідне рішення кафедри з подальшим затвердженням на засіданні вченої ради факультету.

На підставі особистої **заяви здобувача вищої освіти** (додаток А) на засіданні кафедри затверджується тема його магістерської роботи та призначається науковий керівник.

Завдання для виконання магістерської роботи (додаток Б) надає науковий керівник. Здобувач вищої освіти підписує погоджений з науковим керівником **календарний графік** роботи (додаток В).

Після загального ознайомлення з темою дослідження складається **робочий план магістерської роботи**, який погоджується із керівником. Слід мати на увазі, що всі питання плану повинні формувати єдине ціле, систему, в якій кожний наступний розділ, підрозділ, пункт чи підпункт є розвитком й доповненням попереднього.

Збір матеріалів для написання магістерської роботи починається з визначення основних джерел інформації з даної теми та складання бібліографії. Для цього слід використати бібліографічні каталоги обласних та університетських наукових бібліотек, Інтернет-ресурси, в тім числі на сайтах Державної науково-технічної бібліотеки та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (http://www.nbuv.gov.ua/) тощо. Важливий для написання роботи матеріал можуть містити: підручники, навчальні посібники, монографії, автореферати дисертацій, наукові статті у фахових періодичних виданнях та у збірниках тез доповідей наукових конференцій тощо. Під час ознайомлення з літературою та складання аналітичного огляду корисним є огляд енциклопедій, словників та іншої довідкової літератури, а також бібліографічних покажчиків і спеціальної літератури.

Для дослідника-початківця часто досить складно виокремити необхідну інформацію зі значної кількості джерел, до того ж у короткий термін. Корисні поради щодо підбору літератури може надати науковий керівник, працівники бібліотеки університету. Крім цього, пошук

наукової інформації сьогодні значно спростився за рахунок електронних каталогів, в яких представлено алфавітно-предметний покажчик, систематичний каталог авторефератів, каталог статей (книг) тощо.

Особливо важливими для написання дослідницької роботи є первинні матеріали.

За джерелами інформації пошук первинних матеріалів має такі напрямки:

1) органи державного управління: обласні й районні державні адміністрації з їх управліннями та відділами, а також державні управлінські структури, безпосередньо не підпорядковані обласним і районним держадміністраціям – екологічної безпеки та природних ресурсів, санітарно-епідеміологічної служби, водного господарства, лісового господарства, залізничного й водного транспорту, електро- й газопостачання і т. ін.;

2) органи місцевого самоврядування: обласні, районні ради, територіальні громади;

3) органи державної статистики – обласні, міські, районні управління та відділи Державної служби статистики України;

4) окремі підприємства, господарства, установи з їх оперативно-обліковою та звітно-статистичною інформацією;

5) науково-дослідні та проектні заклади і організації, що накопичують фондову інформацію та наукові й проектні розробки за своїм профілем;

6) громадські організації та рухи – етнокультурні, конфесійні, політичні (партійні), професійні і т. д.;

7) регіональні і місцеві засоби масової інформації, які в матеріалах своїх програм чи видань аналізують найбільш гострі та актуальні проблеми досліджуваного регіону;

8) краєзнавча література – екологічна, історична, географічна, природоохоронна, а також місцеві краєзнавчі музеї.

Важливим джерелом первинної інформації є місцеве населення, серед якого можна проводити тематичне опитування чи анкетування за певною проблемою. В окремих випадках можна користуватися експертними оцінками різних ситуацій – соціально-економічних, демографічних, медико-демографічних, етнокультурних, політичних, екологічних, які надаються відомими та авторитетними спеціалістами.

Одним із методів дослідження, яким послуговуються географи, є картографічний. Його використовують для опису, аналізу та пізнання природних явищ, отримання нових знань і характеристик природних об’єктів, вивчення процесів розвитку, встановлення просторових взаємозв’язків та прогнозу явищ. Карта при цьому є моделлю досліджуваного об’єкта та проміжною ланкою між об’єктом і дослідником. Тому джерелом оригінальної, власне географічної інформації, можуть слугувати спеціальні тематичні карти (картографічні моделі) досліджуваної території: фактичне використання земель, розселення населення, рівні техногенного навантаження на територію,

її екологічного стану тощо. Основою для такого картографування є топографічні карти, в тому числі плани землекористування, схеми земельно-господарського устрою адміністративних районів, територіальних громад чи окремих господарств, міст та ін.

Складання **бібліографії** доречніше розпочати з робіт, надрукованих у поточному році, поступово переходячи до творів, надрукованих у попередні роки. Опис літературного джерела, що використовується у магістерській роботі, необхідно робити за загальноприйнятою формою відповідно до стандарту ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Після складання бібліографії необхідно починати поглиблене **вивчення літератури**. Основною формою вивчення літератури з теми магістерської роботи є складання конспекту прочитаних книг і статей. В процесі вивчення літератури магістрант повинен відбирати і осмислювати необхідний для роботи матеріал, виходячи з намічених розділів та підрозділів майбутньої роботи. У конспекті бажано відзначати в якій частині роботи буде використаний той або інший матеріал, те або інше положення, що розвивається автором відповідного літературного джерела. Важливо записувати свої думки, думки, що виникають безпосередньо при читанні того або іншого літературного джерела. Готових рецептів опрацювання наукової літератури немає. Проте можна рекомендувати таку схему роботи: ознайомитися із загальним змістом і структурою роботи, прочитати вступ і висновок, щоб визначити ступінь важливості даного літературного джерела. Після цього приймається рішення, які розділи і підрозділи необхідно законспектувати.

Слід підкреслити необхідність критичного відношення до джерел. При науковому дослідженні доводиться користуватися популярною літературою, засобами масової інформації і сайтами Інтернет. У зв'язку з цим необхідно в ході дослідження виробити свою точку зору з того чи іншого питання. Необхідне ретельне критичне зіставлення джерел, відбір найбільш достовірних, несуперечливих фактів і теоретичних положень.

Однією з форм роботи із джерелами інформації є **збір та обробка фактів і статистичних даних**. При цьому слід не лише відбирати цифри та факти, але й узагальнювати дані з різних джерел, порівнювати їх та аналізувати. Результати обробки статистичних даних, як правило, оформляють у вигляді таблиць і рисунків. Таблична форма дозволяє подати матеріал компактно, раціонально і наочно. Втім, графічне зображення результатів аналізу статистичних даних (графіки, діаграми) сприймається значно легше аніж таблиця. Обов'язковими ілюстраціями у магістерській роботі є картографічні моделі (картосхеми, картограми, картодіаграми). За змістом і значенням вони часто є рівноцінними з текстовою частиною роботи.

Результатом вивчення та осмислення спеціальної літератури з теми дослідження повинно стати відпрацювання чіткої логіки магістерської

роботи й складання її остаточного, уточненого плану, який в обов'язковому порядку затверджується науковим керівником.

Написання тексту магістерської роботи – найвідповідальніший і найбільш трудомісткий етап. Можливі два підходи до його написання. Перший полягає в тому, що осмислюється весь матеріал, з теми наукового дослідження, і на його основі пишеться вся робота. Другий підхід – раціональніший, коли підбирається, опрацьовується і пишеться текст по кожному розділу окремо.

Основною вимогою до написання тексту роботи є самостійний виклад матеріалу. У жодному випадку не можна механічно переписувати тексти з використовуваної літератури. Не можна також допускати випадкового підбору фактичних відомостей і думок, не зв'язаних між собою, не пройнятих загальною ідеєю і змістом.

Відомості, що наводяться в магістерській роботі та фактичні дані повинні бути викладені логічно, послідовно, з глибоким аналізом географічних явищ, вичерпною доведеністю положень, що висуваються. Кожне твердження має бути підкріплене аргументом: цифрою, фактом, спостереженням, думкою авторитетного експерта. Бажано підтверджувати декількома аргументами.

Здобувач повинен **систематично** інформувати наукового керівника про хід виконання магістерської роботи.

Науковий керівник контролює і спрямовує роботу здобувача, дає поради з окремих питань, вказує на наявні недоліки у викладенні текстового матеріалу, оформленні ілюстрацій, таблиць та порядку компонування картографічної частини роботи. Можливі також онлайн консультації (за попередньою домовленістю з науковим керівником) за допомогою Viber, Telegram, електронної пошти чи інших засобів комунікації.

Враховуючи вимоги щодо структури, змісту та оформлення магістерської роботи, а також зауваження наукового керівника, здобувач пише чистовий, остаточний її варіант.

3. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ (ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ОБСЯГ, СТИЛЬ)

Успішне виконання магістерської роботи багато в чому залежить від того, наскільки чітко здобувач вищої освіти дотримуватиметься основних вимог, які ставляться до такого виду наукової роботи (вимоги до теоретичного рівня роботи, її змісту, структури, обсягу, форми викладення матеріалу, а також її оформлення).

Магістерська робота повинна містити структурні елементи в такій послідовності і з таким орієнтовним обсягом: титульний аркуш – 1 сторінка; зміст – 1-2 сторінки; перелік умовних скорочень (за необхідності) –

1 сторінка; вступ – 2-3 сторінки; основна частина – від 60 до 70 сторінок; висновки та пропозиції – 2-3 сторінки; список використаних джерел; додатки (за необхідності); анотація – 1 сторінка.

Загальний обсяг роботи чітко не регламентується і залежить від специфіки та характеру магістерської роботи (теоретичний чи прикладний).

Титульний аркуш роботи містить найменування вищого навчального закладу та назву кафедри, де виконана робота; тема магістерської роботи; шифр та найменування спеціальності; прізвище, ім'я, по батькові здобувача; прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника, його науковий ступінь і вчене звання; прізвище, ім'я, по батькові рецензента, його науковий ступінь і вчене звання; оцінка; місто і рік (додаток Г).

Зміст роботи, який відображає її структуру (розділи, підрозділи та пункти) із зазначенням сторінок їх розміщення (додаток Д).

Перелік умовних скорочень подається окремим списком перед вступом, якщо в роботі вжита специфічна термінологія, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше. Перелік слід друкувати двома колонками, в яких ліворуч за абеткою наводять, наприклад, скорочення, а праворуч – їх детальне розшифрування. Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їхнє розшифрування наводять у тексті при першому згадуванні (додаток З).

Вступ містить: обґрунтування вибору теми магістерської роботи та її актуальність; визначення об'єкта і предмета дослідження; мету і завдання дослідження; перелік основних методів збору і обробки інформації та аналізу отриманих результатів; обґрунтування новизни та практичного значення досліджуваної теми; інформацію про апробацію результатів роботи та публікації; опис структури роботи.

Висвітлення *актуальності* не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висвітлити головне – сутність проблеми, з якої випливає актуальність теми. Проблема в науці – це суперечлива ситуація, яка вимагає свого вирішення. Правильна постановка та ясне формулювання нових проблем часом має не менше значення, аніж їх вирішення. По суті, саме вибір проблеми визначає як стратегію дослідження загалом, так і напрямок наукового пошуку зокрема. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему – означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і поки ще невідомо науці з предмету дослідження.

Далі слід визначити *об'єкт* і *предмет* дослідження, а також сформулювати *мету дослідження* та вказати конкретні *завдання*, які мають бути вирішені відповідно до неї.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення.

Об'єктами фізико-географічних досліджень є природні компоненти,

фізико-географічні явища, природні комплекси певної території. Об'єктами суспільно-географічних досліджень є різні складові частини територіальної організації суспільства (країни, регіони, адміністративно-територіальні одиниці, територіально-виробничі комплекси, галузі господарства, системи розселення тощо).

Предмет дослідження – це визначення найбільш значимих властивостей і зв'язків об'єкта, важливих для проведення даного дослідження.

Предмет і об'єкт дослідження співвідносяться між собою як часткове і ціле (загальне). Виділяється саме та його частина властивостей об'єкта, на який спрямовується основна увага дослідника.

Наприклад, якщо об'єктом дослідження є територія якогось району адміністративної області, то предметами досліджень можуть бути: закономірності територіальної організації його господарства; географічні аспекти екологічної мережі; особливості прояву чинників кліматоутворення тощо. Предметом географічного дослідження завжди є просторові (територіальні) особливості розміщення природних чи суспільних явищ та об'єктів.

Визначаючи *мету*, треба дати відповідь на запитання – який результат Ви намагаєтесь отримати? Не слід формулювати мету магістерської роботи як «*Дослідження*…», «*Вивчення*…», оскільки ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету. Приклади формулювання мети дослідження: «Виявити закономірності формування територіальної структури господарства … району впродовж XX століття»; «Проаналізувати чинники формування та закономірності поширення природних та антропогенних ландшафтів території …».

Важливо, щоби мета і завдання логічно випливали з обґрунтування актуальності теми. Це забезпечить цілісність і послідовність усього дослідження.

Завдання конкретизують шлях досягнення поставленої мети і визначають, що потрібно вирішити на цьому шляху. Зазвичай, завдання формулюються у вигляді конкретних тез: *дослідити*…; *узагальнити*…; *визначити*…; *описати*…; *довести*…; *розробити рекомендації*…, тощо.

Обов'язковим елементом у вступі є *ступінь наукової розробленості* теми дослідження (*хто досліджував дану проблематику?*). Він нерозривно пов'язує актуальність теми дослідження та доповнює її. Слід вказати науковців, які працювали над даною тематикою та виокремити ті аспекти проблеми, які потребують подальшого вивчення.

Дуже важливим етапом наукової праці є вибір *методів дослідження* – інструментарію, з допомогою якого отримують науково-теоретичний та емпіричний матеріал, що є необхідною умовою досягнення поставленої в роботі мети.

Основна частина роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів (за необхідності). Заголовки структурних елементів основної частини повинні чітко й стисло відображати їх зміст.

У ***розділах основної частини*** подають: аналітичний огляд літературних джерел за обраною темою, виокремлюються різні точки зору, тенденції в розробці проблеми; вибір напрямків досліджень; виклад загальної методики і основних методів досліджень; проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження; аналіз і узагальнення результатів досліджень.

У *першому розділі (теоретико-методологічному)* окреслюють основні етапи розвитку наукової думки за досліджуваною проблематикою. Опрацьовують наукову, навчально-методичну літературу, стисло і критично аналізують підходи різних авторів (вітчизняних і зарубіжних) до розкриття теми дослідження, показують подібність чи відмінність їхніх поглядів, приєднуються до певної точки зору, або обґрунтовують свої власні погляди, вказують ті питання, що залишились нерозв'язаними а, отже, визначають своє місце у розв'язанні проблеми. Опрацьованих літературних джерел має бути не менше 30, при цьому слід надавати перевагу публікаціям останніх 5 років. Крім цього, у першому розділі обґрунтовують вибір напрямку і методики досліджень, розробляють алгоритм проведення дослідження.

Огляд літератури за темою дослідження демонструє вміння здобувача здійснювати систематизацію наукових джерел, критично їх аналізувати, виділяти суттєве, оцінювати зроблене іншими дослідниками, визначати головні пріоритети в сучасному стані вивчення теми.

У *другому розділі (аналітичному)*, як правило, здійснюють аналіз комплексу чинників (природних, історичних, соціально-економічних, екологічних тощо), що вплинули на сучасний стан об'єкта дослідження.

У *третьому розділі (аналітико-дослідницькому)* викладають результати власних досліджень з висвітленням того нового, що внесено автором у розробку проблеми. Слід дати оцінку повноти вирішення поставлених завдань, оцінку достовірності отриманих результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами, отриманими вітчизняними і зарубіжними вченими, обґрунтувати потреби додаткових досліджень.

У разі необхідності основна частина може складатися і з більшої кількості розділів. Наприклад, *четвертий розділ* (*проектно-рекомендаційний*) можна присвятити висвітленню власного бачення шляхів вирішення досліджуваної у магістерській роботі проблеми та представити конкретні рекомендації, пропозиції для її вирішення.

Кожний розділ повинен закінчуватись короткими висновками (до 1 сторінки) в яких стисло викладені наведені у розділі наукові та практичні результати.

Основна частина роботи доповнюється картографічними моделями (картосхемами, картограмами, картодіаграмами), рисунками, таблицями та іншими ілюстративними матеріалами, підготовлених автором.

У висновках у вигляді коротких тез відображають узагальнені результати проведеного дослідження (відповідно до поставленої мети та завдань дослідження), обґрунтовують вагомість отриманих результатів,

формулюють пропозиції та рекомендації, щодо наукового та практичного використання отриманих результатів.

Список використаних джерел має містити джерела, з яких у роботі використано окремі результати, ідеї чи висновки для розробки власних проблем, завдань, питань. Список оформляється в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків. Назви використаних джерел наводяться мовою, якою вони написані (додаток Е).

У додатки виносяться (за необхідності) допоміжні ілюстративно-довідкові матеріали, які переобтяжують текст основної частини, але необхідні для повноти її сприйняття (напр.: копії документів; витяги зі звітних матеріалів; статистичні дані; рисунки та схеми допоміжного характеру тощо).

До магістерської роботи додається її **анотація** українською та англійською мовами (додаток Ж).

Однією з найважливіших вимог до магістерської роботи є її самостійне, творче виконання. Зміст роботи повинен логічно й повністю розкривати всі питання плану, відповідати темі дослідження. У мовностилістичному оформленні матеріалу необхідно враховувати особливості наукового стилю мови, стисло, логічно і аргументовано викладати зміст і результати наукових досліджень, уникати загальних слів, застосування великої кількості цитат, бездоказових тверджень, тавтології.

Завершальний етап магістерської роботи. Щоб упевнитися в остаточній готовності магістерської роботи, необхідно здійснити її верифікацію (самоперевірку), відповідаючи на такі запитання:

– чи відповідає зміст роботи темі дослідження?

– чи розкриває зміст тему магістерського дослідження?

– чи відображає мета дослідження специфіку об’єкта та предмета дослідження?

– чи відображає зміст розділів (підрозділів) реальну проблемну ситуацію, стан об’єкта дослідження?

– чи є системним виклад матеріалу, чи не повторюються одні й ті самі положення?

– чи зроблено глибокий і всебічний аналіз літературних джерел (за останні 10 років) з теми дослідження?

– чи відповідає кінцевий результат меті дослідження, а висновки – поставленим завданням?

– чи наведено бібліографічний опис літератури з дотриманням вимог державного стандарту?

– чи є в роботі картографічні моделі, таблиці, діаграми, схеми складені автором, чи всі вони запозичені з літературних джерел?

– чи відповідає вимогам оформлення роботи?

4. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Магістерська робота повинна бути оформлена відповідно до вимог ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення», що відповідає міжнародному стандарту ISO 5966:1982 «Documentation – Presentation of scientific and technical reports». Повна ідентичність роздруківки й електронного файла обов'язкова.

Структура змісту магістерської роботи – це сукупність, послідовність, логічний зв'язок і підпорядкованість компонентів (елементів), які становлять цілісність наукового дослідження. Кожен елемент повинен бути пов'язаним з попереднім («продовженням» попереднього) і бути основою подальшого.

Загальні вимоги. Магістерська робота готується у вигляді спеціальної наукової праці у переплетенні. Текст друкується з одного боку сторінки аркуша формату А4 (210×297 мм) з використанням шрифту Times New Roman текстового редактора Microsoft Word, розмір кегля – 14 пт, міжрядковий інтервал – 1,5; абзац – 1,25 см.

Текст магістерської роботи необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 30 мм, верхнє і нижнє – 20 мм, праве – 10 мм.

Текст основної частини магістерської роботи ділять на розділи, підрозділи, пункти та підпункти.

Кожну структурну частину роботи слід починати з нової сторінки. Заголовки структурних частин друкують великими літерами (напр.: ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ, АНОТАЦІЯ), вирівнювання по центру.

Через два рядки розміщують заголовки підрозділів. Їх слід друкувати маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу, вирівнювання по ширині. Крапку в кінці заголовків не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

Відстань між заголовком та текстом повинна становити один рядок.

Текст магістерської роботи необхідно розбивати на абзаци. Це полегшує читання й показує, що автор переходить до нової думки, нового твердження. Не можна також занадто подрібнювати текст і відокремлювати одну фразу від іншої, якщо між ними існує тісний зв'язок.

У тексті не рекомендується використовувати так звані «довгі тире» (—). В науковому середовищі України прийнято використати замість цього тире так зване «коротке тире» (–).

Виходячи з того, що в текстовому редакторі існують різні системи позначення лапок: " ", “ ” , „ ”, з метою уніфікації текстів рекомендується користуватися «кутовими» («типографськими») лапками – « », які більш притаманні друкарському тексту.

Типовою для наукових досліджень є помилка, коли ініціали автора, якого цитують, «висять» в кінці одного рядка, а прізвище – на початку наступного. «Боротися» з цим можна, узявши на озброєння такий

спеціальний знак, як нерозривний пробіл. Виконується він одночасним натисканням на клавіші Ctrl+Shift+Пробіл. Наявність нерозривного пробілу між знаками можна побачити на екрані, якщо включити опцію «Недруковані знаки» натисненням кнопки ¶ на панелі інструментів: при цьому звичайний пробіл позначається крапкою, а нерозривний – маленьким кружечком у верхньому «надрядковому» індексі º (на комп'ютерному сленгу його називають «бубликом»). Нерозривні пробіли слід, зокрема, ставити, як зазначалося, між ініціалами, а також для відокремлення скорочених слів «сторінка», «рік», «століття» тощо від наступного або попереднього числового виразу. Взагалі рекомендуємо постійно працювати з включеною опцією «Недруковані знаки» ¶, це дозволить бачити усе накопичене на комп'ютерних сторінках «сміття» – зайві пробіли, абзаци, знак табуляції тощо. Звісно такий режим сильно «дратує», але через 3–5 днів постійної роботи очі «звикають» до цих «віртуальних» знаків.

Нумерація. Усі сторінки магістерської роботи нумеруються. Загальна нумерація починається з титульної сторінки, але порядковий номер на ній не ставиться; на всіх наступних він розташовується праворуч зверху.

Такі структурні частини роботи, як зміст, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера має стояти крапка, наприклад «2.3.1.». Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Ілюстрації і таблиці необхідно подавати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка, наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу).

Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують

послідовно під ілюстрацією. Якщо у роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно в межах розділу (за винятком таблиць, поданих у додатках). У правому верхньому куті над відповідним за-головком таблиці розміщують напис «*Таблиця»* із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «*Таблиця 1.2»* (друга таблиця першого розділу). Якщо в розділі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами. При перенесенні частини таблиці на наступний аркуш слово «*Таблиця»* та її номер вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «*Продовження табл.»* і вказують номер таблиці, наприклад: «*Продовження табл.1.2»*.

Формули у роботі нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого поля аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу). Якщо у тексті тільки одна формула чи рівняння, їх нумерують за загальними вимогами.

Примітки до тексту і таблиць, в яких указують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші кілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1. ...

2. ...

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Ілюстрації. Магістерську роботу ілюструють, виходячи з певного загального задуму, за ретельно продуманим планом. Кожна ілюстрація має відповідати тексту. На всі ілюстрації мають бути посилання в роботі. Якщо ілюстрація створена автором (магістрантом), то під нею зазначається «*Побудовано автором за даними…*» і вказується інформаційне джерело даних на основі яких побудовано ілюстрацію. У тому випадку, якщо ілюстрація запозичена, то необхідно вказати джерело з якого її взято.

Назви ілюстрацій розміщують через один рядок під ілюстрацією, вирівнювання – за шириною. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (підрисунковий пояснювальний текст).

Основними видами ілюстративного матеріалу у роботі є: картографічні моделі (картосхеми, картограми, картодіаграми), графіки, діаграми, рисунки, світлини та ін. Ілюстрації повинні бути чіткими з високою роздільною здатністю, які б забезпечували добре візуальне їх сприйняття. Вони можуть бути як чорно-білими, так і кольоровими.

Приклади оформлення ілюстрацій у магістерській роботі:

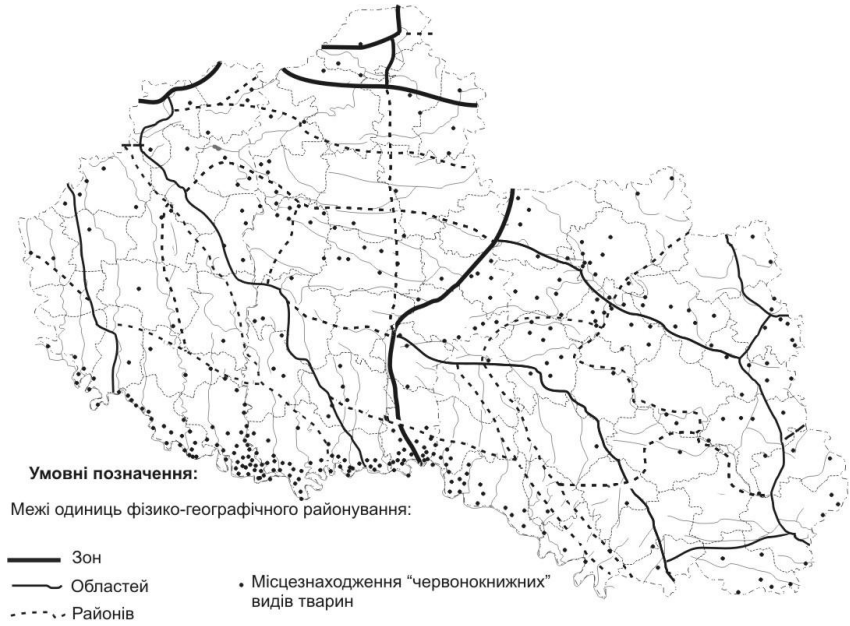

Рис. 2.1. Ареали місць знаходження «червонокнижних» видів тварин Поділля

Побудовано автором за даними [17]

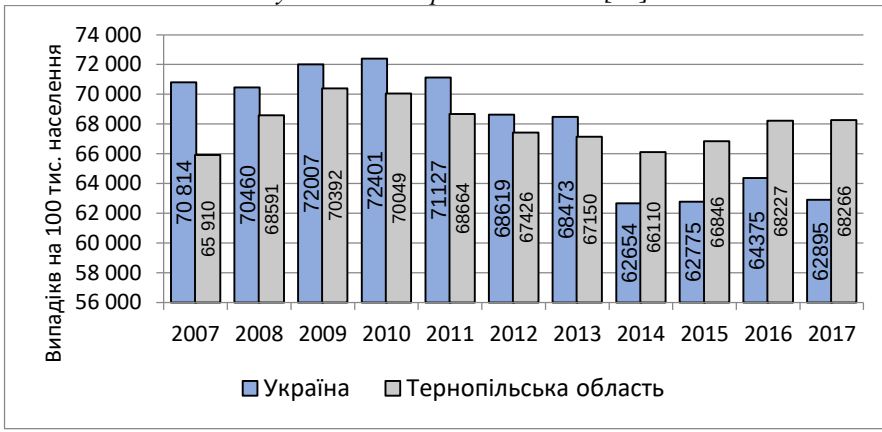

Рис. 4.1. Динаміка первинної захворюваності населення України і Тернопільської області у 2007-2017 роках.
Побудовано автором за даними [28, 45].

Таблиці. Цифровий матеріал повинен оформлятися у вигляді таблиць. Приклад побудови таблиці:

Таблиця (номер)

Назва таблиці

Головка					Заголовки граф
					Підзаголовки
Рядки					

Боковик (заголовки рядків) Графи (колонки)

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Слово *«Таблиця»* починають з великої літери (вирівнювання – за лівим краєм). Назва таблиці – шрифт жирний, вирівнювання за центром. Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Вирівнювання таблиці – по центру.

Дані у таблиці друкують шрифтом Times New Roman, розмір кегля – 12 або 14 пт, міжрядковий інтервал – 1,0 або 1,5.

Після таблиці необхідно залишити один порожній рядок.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті так, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за стрілкою годинника. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, у другому – боковик. Якщо цифрові або інші дані в певній комірці таблиці не подають, то в ній ставлять прочерк.

На всі використані в магістерській роботі таблиці мають бути посилання. Якщо таблиця складена автором (магістрантом), то під нею зазначається «*Складено автором за даними…*» і вказується інформаційне джерело даних таблиці у квадратних дужках. У тому випадку, якщо таблиця запозичена, то необхідно вказати джерело з якого її взято.

Приклад оформлення таблиці у магістерській роботі:

Таблиця 2.1

Типологія біоцентрів за площею

(за даними [17])

Тип біоцентру	**Розмір в агроландшафті, га**
Найменший	2-10
Малий	10-25
Відносно малий	25-50
Середній	50-100
Відносно великий	100-1000
Великий	1000-10000

Дуже великий	Більше 10000

Формули. Найбільші, а також довгі і громіздкі формули розміщують на окремих рядках симетрично до тексту. Невеликі і нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують всередині рядків тексту.

Пояснення символів треба подавати під формулою в тій послідовності, в якій їх наведено у формулі. Значення кожного символа слід подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Приклад оформлення формули у магістерській роботі::

$$Kan = \frac{\sum(r_i \cdot p_i \cdot q) \cdot n}{100}, \qquad (3.1)$$

де *Kan* – коефіцієнт антропогенної перетвореності;

r_i – ранг антропогенної перетвореності ландшафтів певним видом природокористування;

q – індекс глибини перетворення ландшафту;

p – площа рангу (%);

n – кількість складових частин у межах контуру ландшафтного району.

Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=), або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (×) і ділення (:).

Формула входить до речення як його рівноправний елемент. Тому в кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації.

Посилання. При здійсненні дослідження магістрант повинен посилатися на джерела, матеріали або окремі результати досліджень учених, які наводяться у роботі, або на ідеях і висновках яких розробляються проблеми, реалізуються завдання, розкриваються питання, вивченню яких присвячена магістерська робота. Такі посилання дозволяють перевірити достовірність відомостей про цитування першоджерела. Посилатися необхідно на останні видання публікацій. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць із джерела, на яке є посилання. Посилання в тексті на джерела слід зазначати у квадратних дужках, наприклад, [10, с. 27], де перша цифра «10» означає номер джерела в бібліографічному списку, а друга – «27» – його сторінку. Якщо посилання розташоване в кінці речення, то крапка ставиться після квадратних дужок.

Посилаючись на інформаційні матеріали, що були знайдені в мережі Інтернет, необхідно вказувати не тільки мережеву адресу сайту, а і його приналежність, джерела, з яких запозичена інформація, подана на сайті.

Посилання на матеріали поточного діловодства або первинної звітності підприємств подаються у такий спосіб: *Матеріали первинної статистичної звітності ТОВ «Пивоварня Опілля» м. Тернопіль за 2021 рік.*

У тексті магістерської роботи потрібно робити посилання на всі ілюстрації, таблиці та формули. Посилання позначають порядковим номером, (наприклад, рис. 3.1), де «3» – це номер розділу, «1» – номер ілюстрації у межах розділу. Не варто оформлювати посилання як самостійні фрази, в яких лише повторюється те, що міститься у підписі. У тому місці, де викладається зміст матеріалу, пов'язаний з ілюстрацією, і де читачеві треба вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу в круглих дужках (рис. 3.1) або зворот типу: «...як це видно з рис. 3.1» або «...як це показано на рис. 3.1». При посиланні на таблицю слово «таблиця» в тексті також пишуть скорочено, наприклад «… у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад «див. табл. 1.2».

Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад, «…у формулі (2.1)».

Цитування. Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити цитати. Загальні вимоги до цитування такі: текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, у якій його подано в першоджерелі, зі збереженням особливостей авторського написання; цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається; кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Джерела слід розташовувати в алфавітному порядку перших авторів або заголовків. Спочатку сортують в алфавітному порядку усі джерела, виконані українською мовою, потім – іноземними мовами. Бібліографічне оформлення літератури повинно відповідати вимогам Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 [Чинний від 2016-07-01] (додаток Е).

Додатки оформлюють як продовження магістерської роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку посилань на них у тексті роботи. Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток, під ним заголовок – так само з великої букви, наприклад, Додаток А, Додаток Б і т. д.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Ґ, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Анотація – короткий виклад змісту магістерської роботи (українською і англійською мовами). Вона має бути стислою та інформативною і містити відомості, які дозволяють отримати повне уявлення про кваліфікаційну роботу (додаток Ж).

Завершену магістерську роботу автор старанно вивіряє, роздруковує, переплітає, підписує, та не пізніше ніж за 10 днів до захисту, подає науковому керівнику для отримання письмового відгуку. Отримавши відгук магістрант подає магістерську роботу на рецензування. Після цього подає переплетений примірник (у друкованому та електронному вигляді) на кафедру разом з *відгуком* наукового керівника, *рецензією* на магістерську роботу від рецензента[1] та довідкою про перевірку роботи на *антиплагіат* і текстові запозичення (відповідно до вимог «Положення про запобігання і виявлення плагіату та інших видів академічної нечесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів вищої освіти, інших нормативних документів»).

До магістерської роботи додаються також супровідні документи (копії), які засвідчують апробацію результатів дослідження (тези доповіді на конференції, стаття в науковому журналі, довідка про впровадження).

5. ПУБЛІЧНИЙ ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

До захисту магістерської роботи допускаються здобувачі, які повністю виконали всі вимоги навчального плану.

Публічний захист магістерської роботи відбувається у два етапи: перший – попередній захист на засіданні кафедри, другий – захист на

[1]Рецензент та науковий керівник кваліфікаційної (магістерської) роботи не можуть бути співробітниками однієї кафедри.

засіданні Екзаменаційної комісії (ЕК).

Попередній захист магістерської роботи необхідний для визначення ступеня готовності, якості роботи, рівня підготовки здобувача вищої освіти до захисту, знання досліджуваних проблем у роботі. Попередній захист призначається завідувачем кафедри, як правило, не пізніше, ніж за місяць до основного захисту на засіданні ЕК.

Процедура попереднього захисту визначається кафедрою і передбачає усний виступ здобувача вищої освіти; відповіді на питання викладачів кафедри за темою дослідження. На попередньому захисті здобувачу вищої освіти може бути рекомендовано доопрацювати роботу, виправити помилки, краще підготуватися до основного захисту тощо. Усі рекомендації фіксуються у протоколі засідання кафедри. У випадках порушення термінів подання роботи або недостатнього рівня її готовності кафедра може рекомендувати не допускати здобувача вищої освіти до захисту магістерської роботи, що є підставою для його відрахування з Університету.

Захист проводиться на відкритому засіданні ЕК. Екзаменаційна комісія заслуховує виступ автора магістерської роботи, ознайомлюється з рецензією на неї від рецензента та відгуком наукового керівника.

В умовах, коли можливості фізичної присутності на захисті у здобувача обмежені або відсутні, традиційні інструменти атестації не можуть бути застосовані з причин непереборної сили (воєнні дії, природні катаклізми, заходи карантинного порядку та інші форс-мажорні обставини), захист магістерської роботи відбувається із застосуванням дистанційних технологій навчання та обов'язковою цифровою відеофіксацією процесу атестації засобами відеоконференції, або, в окремих випадках, за допомогою фотофіксації й аудіозапису. Відеозаписи зберігають у хмарному середовищі або на фізичних носіях інформації впродовж 5 років, після цього видаляються автоматично.

Для доповіді здобувачеві вищої освіти надається 7 хвилин (відповідає читанню вголос приблизно чотирьох-п'яти сторінок тексту). У виступі слід стисло представити основні результати наукового дослідження, у якому доречно обґрунтувати актуальність теми роботи, основні результати аналізу об'єкта дослідження, пропозиції та рекомендації, які випливають із проведеного дослідження. При цьому можуть використовуватися різні форми візуалізації доповіді (мультимедійні презентації, аудіо- , відеозаписи тощо).

Під час виступу здобувач повинен прагнути продемонструвати вільне володіння матеріалом дослідження й довести наукову та практичну цінність виконаної роботи, зокрема: виявити ґрунтовну обізнаність і широку ерудицію щодо обраної проблеми і предмету дослідження, у тому числі у зарубіжних джерелах, в контексті своєї спеціальності; показати інноваційний характер самостійно отриманих результатів; поєднати виступ із використанням мультимедійних засобів, демонструванням картографічних матеріалів, графіків, діаграм, світлин тощо.

Магістрант повинен також дати арґументовані відповіді на запитання голови і членів ЕК, а також дати відповіді на критичні зауваження, висловлені рецензентом у рецензії.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Рішення про оцінку кваліфікаційної магістерської роботи приймається на закритому засіданні ЕК. Визначальними критеріями при цьому виступають самостійність, наукова новизна, практична значимість результатів дослідження, здатність магістранта вести дискусію, аргументовано захищати свої ідеї й висновки, його обізнаність із джерелами інформації за проблемою дослідження.

Найвищі сумарні оцінки за магістерську роботу ставляться, якщо магістрант брав участь у наукових проектах, міжнародних студентських обмінах (підтвердив це документально); представив на захист опубліковані статті, матеріали наукових доповідей за темою дослідження, акти впровадження результатів дослідження тощо.

Результати захисту оголошуються у цей же день після оформлення протоколу ЕК.

Оцінка магістерської роботи, яка виставляється як державний іспит, виводиться за загальною сумою балів.

Шкали оцінювання			
ЄКТС			національна
90-100	A	відмінно	відмінно
85-89	B	дуже добре	добре
75-84	C	добре	
65-74	D	задовільно	задовільно
60-64	E	достатньо	
менше 60	Fx	незадовільно	незадовільно

Оцінка **«відмінно»** ставиться, якщо: магістерська робота написана на належному науково-теоретичному рівні й містить елементи наукової новизни, здійснено глибокий і всебічний аналіз наукових джерел, містить власні пропозиції і рекомендації; робота оформлена з дотриманням усіх вимог і написана грамотно; результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, є відповідні наукові публікації у збірниках наукових статей; під час захисту роботи здобувач чітко і послідовно виклав сутність і результати дослідження, проявив здібності володіння культурою наукової презентації, аргументовано захистив свої пропозиції та власну точку зору під час додаткових запитань; відгук і рецензія позитивні.

Оцінка «**добре**»: тема магістерської роботи розкрита, але мають місце окремі недоліки не принципового характеру: у теоретичній частині поверхово проаналізовані літературні джерела; елементи новизни і практичне значення чітко не представлені; недостатньо використані інформаційні матеріали щодо об’єкту дослідження; результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, є відповідні наукові публікації; під час захисту роботи здобувач чітко і послідовно

виклав сутність і результати дослідження; мають місце окремі зауваження в рецензії чи у відгуку; відповіді на питання членів ЕК в основному правильні.

Оцінка «**задовільно**» ставиться, якщо: тема магістерської роботи в основному розкрита, але є суттєві недоліки: не чітко сформульована мета магістерської роботи; мета і завдання не відповідають змістові роботи; в теоретичному розділі відсутній критичний аналіз підходів до вирішення проблем, що охоплює тема; має описовий характер; в аналітичній частині недостатньо розкриті закономірності і тенденції розвитку явища, є надлишок описових елементів; підбір інформаційних матеріалів (таблиці, графіки, схеми, рисунки, світлини) не завжди обґрунтований; висновки і пропозиції необґрунтовані і не відповідають результатам дослідження; є зауваження щодо оформлення роботи; результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичній конференції; в рецензії і відгуку зазначені окремі зауваження; під час захисту роботи здобувач виклав сутність і результати дослідження, проте не зміг аргументовано відповісти на всі поставлені додаткові запитання членів ЕК.

Оцінка «**незадовільно**» ставиться тоді, коли тема магістерської роботи розкрита поверхово і містить такі недоліки: нечітко сформульована і не відповідає змісту мета і завдання роботи; розділи логічно не пов'язані між собою; відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел; аналіз виконано поверхово, переважає описовий характер без системності і глибини; шляхи вирішення поставленої проблеми або відсутні, або не узгоджені з результатами проведеного дослідження. Крім того, є недоліки в оформленні магістерської роботи. Результати дослідження не пройшли апробацію. Доповідь прочитана по готовому тексту. Відповіді на питання членів ДЕК неточні або неповні.

Магістранту, який успішно захистив кваліфікаційної магістерську роботу, за рішенням ЕК присвоюється ступінь магістра і видається диплом державного зразка. Тема та оцінка магістерської роботи заноситься в додаток до диплома випускника, залікову книжку й до навчальної картки здобувача.

За пропозицією ЕК кращим магістрам надаються рекомендації до вступу в аспірантуру, направлення на престижне місце роботи тощо.

У випадках, коли захист магістерської роботи визнається незадовільним, ЕК визначає, чи може здобувач подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він зобов`язаний опрацювати нову тему, визначеною кафедрою.

Здобувач, який не захистив магістерську роботу, допускається до повторного її захисту протягом трьох років після закінчення Університету.

Здобувачам, які не захищали кваліфікаційну магістерську роботу з поважної причини (підтвердженої документально), наказом ректора може бути продовжено термін навчання до закінчення терміну роботи ЕК з метою захисту магістерської роботи, але не більше, ніж на один рік.

7. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПУБЛІЧНОГО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

- Добре продумайте виступ та напишіть текст доповіді.
- Подбайте про композицію виступу (вступ, основна частина, висновки). Чітко визначте об'єкт і мету, основні положення проведеного дослідження.
- Прочитайте вголос доповідь декілька разів. Це дасть змогу критично оцінити її і точно визначити, скільки часу вона займатиме (за потреби – скоротіть текст), а з іншого – психологічно підготуватися до виступу.
- Під час виступу не поспішайте, робіть паузи і дотримуйтеся правильної інтонації.
- Якщо потрібно зазирнути до тексту виступу, опустіть очі, не нахиляючи голови.
- Не ускладнюйте свою розповідь непотрібними деталями, що не несуть важливої для слухачів інформації. Намагайтеся говорити чітко та стисло.
- Стежте за своїм мовленням. Говоріть виразно, впевнено, граматично правильно, дотримуючись літературної мови, уникайте слів-паразитів.
- Крім цього, важливо під час виступу добре володіти власним голосом. Якщо говоритимете занадто тихо, то справите враження невпевненої людини.
- Переконливе, яскраве закінчення доповіді запам'ятовується слухачам і залишає приємне враження про неї. Тому наприкінці доповіді рекомендується повторити основну думку, підсумувати найважливіші положення.
- Варто пам'ятати, що слухачам не байдуже, куди дивиться доповідач. Не бажано під час виступу дивитись у вікно, кидати погляд на стіни, опускати очі, а потім піднімати їх до стелі, розглядати свої руки, тобто дивитися куди завгодно, тільки не на слухачів, або дивитися в одну точку, не відводячи погляду. Така поведінка доповідача на 50% нівелює суть його виступу. Тому під час виступу слід повільно переводити погляд з однієї частини аудиторії на іншу. Це забезпечить добрий зоровий контакт зі слухачами і значно покращить сприйняття інформації, яку Ви хоче донести до аудиторії.
- Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення під час доповіді чи обговорення.
- Лаконічно й однозначно та відповідно до мети доповіді сформулюйте висновки.
- Відповіді на запитання членів ЕК мають бути короткими і по суті. Якщо запитання, яке Вам задали, незрозуміле, попросіть уточнити його.

Кількість і характер запитань на захисті магістерської роботи значною мірою залежать від якості виступу. Як правило, велика кількість запитань виникає у членів ЕК тоді, коли з доповіді не зрозуміло, що повинен був зробити автор, або що ним зроблено.

Добре підготовлена, структурована і ґрунтовна доповідь, зменшує кількість можливих запитань.

8. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

• Для кращого сприйняття матеріалу доповіді під час виступу на захисті Вам бажано підготувати презентацію у Power Point. Презентація повинна структурно містити тему роботи, об'єкт та предмет дослідження, поставлену мету та завдання для її виконання, розкривати актуальність дослідження, його теоретичну та практичну цінність. Обов'язково подаються основні результати, отримані під час написання роботи. Варто супроводжувати викладені Вами положення прикладами, які проілюструють зібраний та опрацьований матеріал.

• ***Не ускладнюйте презентацію.*** Кількість слайдів не повинна перевищувати 12-15 (пам'ятайте, що час відведений для доповіді – 7 хв.). Не ускладнюйте презентацію спецефектами. Найбільш ефектні презентації прості. Уникайте поєднання близьких за гамою кольорів, а також додаткових малюнків та орнаментів. Використовуйте малопомітний та гармонійний фон слайдів з мінімумом декоративних елементів. Фон або оформлення слайдів не мають відволікали увагу від їхнього змісту. Ви захищаєте наукову роботу, а тому стиль презентації повинен бути діловим.

• ***Зведіть кількість цифр і статистики до мінімуму.*** Одним з привабливих аспектів презентації є можливість представлення ідей і висловлювань доповідача в короткій формі. Складно донести думку через нагромадження цифр та статистики. Ефектна презентація не містить великої кількості цифр. Якщо необхідно підкреслити якісь статистичні дані у презентації, скористайтеся малюнком чи фотографією.

• ***Не повторюйте те, що написано на слайдах.*** Слайди не варто перевантажувати інформацією. Однією з найбільш поширених і шкідливих звичок є читання тексту зі слайдів. Показ презентації повинен супроводжуватися усною мовою, яка доповнює і описує видиму на екрані інформацію.

• ***Відредагуйте презентацію перед виступом.*** Підготувавши слайди у чорновому варіанті, відредагуйте їх, уявивши, що Ви – один із слухачів. Якщо щось здається непривабливим, відволікаючим або незрозумілим, внесіть певні корективи. У більшості випадків такі правки покращують якість презентації в цілому. Перевірте орфографію та граматику у презентації (помилки у презентації справляють погане враження).

ДОДАТОК А

Зразок заяви магістранта

Завідувачу кафедри геоекології та гідрології
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Любомиру ЦАРИКУ

магістранта групи _____
географічного факультету
спеціальності Е2 Екологія
_____

ЗАЯВА

Прошу дозволити мені виконання магістерської роботи при кафедрі геоекології та гідрології на тему:
_____
_____
та призначити науковим керівником: _____
_____
(вчений ступінь, звання, ім'я і прізвище. викладача)

«_____» _____ 202_ р. _____
(підпис)

Дозволяю:
завідувач кафедри

_____
(підпис)

Погоджено:
науковий керівник

_____
(підпис)

ДОДАТОК Б

Зразок оформлення завдання для магістерської роботи

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Географічний факультет
Кафедра геоекології та гідрології

З А В Д А Н Н Я
ДЛЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

_____
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

на тему «_____
_____»

Спеціальність Е2 Екологія

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: доктор (кандидат) географічних наук, професор (доцент, викладач) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Термін подання здобувачем на кафедру роботи і супроводжувальних документів: до «__» _____ 202_ року.

Зміст (перелік основних питань, які потрібно розкрити):
1. _____
2. _____
3. _____

Перелік додаткових матеріалізованих результатів роботи (моделей, виробів, ілюстрацій тощо): _____

*Завдання на магістерську роботу та графік її підготовки до захисту друкуються на одному аркуші, на двох сторінках.

ДОДАТОК В

Орієнтовний варіант графіка підготовки магістерської роботи до захисту

№ з/п	Перелік робіт	Термін виконання, І рік навчання	Термін виконання, ІІ рік навчання	Відмітка наукового керівника
1.	Вибір теми, затвердження її на засіданні кафедри та закріплення наукового керівника	Жовтень-листопад		
2.	Складання плану роботи і графіку її підготовки, узгодження з науковим керівником	Листопад		
3.	Вивчення основних джерел літератури, матеріалів архівів, періодичних видань, збір та узагальнення фактів, даних	Жовтень-січень		
4.	Систематизація аналітичного матеріалу у вигляді розділу роботи	Грудень-лютий		
	Розробка методики експерименту Проведення діагностичного обстеження (за необхідності)	До практики** Після практики**		
5.	Проміжний контроль виконання роботи	Травень		
6.	Написання кваліфікаційної роботи в цілому, ознайомлення з її першим варіантом наукового керівника			
	Розділ 1 (постановка проблеми, теоретичні основи, огляд літературних джерел)	Березень		
	Розділ 2 (практично-аналітична частина, досвід)	Під час практики** Травень		
	Розділ 3 (дослідно-рекомендаційна частина, експеримент)	Під час практики**	Під час практики**	
7.	Повне завершення написання кваліфікаційної роботи, оформлення її згідно з вимогами й подання на відгук науковому керівнику		Жовтень	
8.	Подання на зовнішню рецензію		Жовтень	
9.	Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри: написання доповіді та виготовлення ілюстративного матеріалу		Жовтень-листопад	
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри		Листопад	
11.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру з усіма супроводжувальними документами		Початок грудня	
12.	Публічний захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією		За розкладом ЕК	

Графік узгоджено: _____ року

Науковий керівник _____ **Виконавець магістерської роботи** _____

*Завдання на магістерську роботу та графік її підготовки до захисту друкуються на одному аркуші, на двох сторінках.

** В цій графі вказується конкретний термін відповідно до графіку проведення практик на факультеті.

ДОДАТОК Г

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Географічний факультет
Кафедра геоекології та гідрології

Кваліфікаційна робота

НАЗВА

Спеціальність Е2 Екологія
Освітня програма «Екологія»

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Прізвище Ім'я По батькові

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат географічних наук, доцент
Прізвище Ім'я По батькові

РЕЦЕЗЕНТ:
кандидат географічних наук, доцент
Прізвище Ім'я По батькові

Тернопіль – 2025

ДОДАТОК Д

Зразок оформлення сторінки зі змістом магістерської роботи

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 3

РОЗДІЛ 1. НАЗВА …… 5

1.1. Назва…….. 6

1.2. Назва …… 11

1.3. Назва …….. 18

РОЗДІЛ 2. НАЗВА..…… 25

2.1. Назва …….. 25

2.2. Назва ……..... 32

РОЗДІЛ 3. НАЗВА ……..…… 39

3.1. Назва ……..... 39

3.2. Назва .....……..... 47

РОЗДІЛ 4. НАЗВА …….. 56

ВИСНОВКИ……. 73

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 76

ДОДАТКИ……. 80

ДОДАТОК Е

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел (з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015)

Особливості джерела	**Приклад оформлення джерела в списку**
Один автор	1. Царик Л. П. Наукові засади формування екомереж: навч. посіб. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 120 с. 2. Новицька С.Р. Конструктивно-географічна оцінка природних рекреаційних ресурсів, їх просторова організація та оптимізація використання (на матеріалах Тернопільської області): монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2019. 271 с. 3. Янковська Л. В. Еколого-географічне районування Тернопільської області: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 154 с.
Два автори	1. Царик Л. П., Лісова Н. О. Глобальні і регіональні екологічні проблеми: навч. посіб. Тернопіль: ТНПУ, 2018. 168 с. 2. Балюк С. А., Ромащенко М. І. Наукові аспекти сталого розвитку зрошення земель в Україні: монографія. Київ : ДІА, 2006. 32 с. 3. Царик П., Царик Л. Регіональний ландшафтний парк «Загребелля» у системі рекреаційного і заповідного природокористування: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2013. 186 с.
Три автори	1. Бакало О., Царик Л,. Царик П. Трансформація геоекологічних процесів басейну річки Джурин: монографія. 2-ге вид., переробл. і допов. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 174 с. 2. Доценко В. І., Морозов В. В., Онопрієнко Д. М. Зрошення сільськогосподарських культур способом дощування: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 448 с.
Чотири і більше авторів	1. Царик Л. П., Царик П. Л., Кузик І. Р., Царик В. Л. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія. 2-ге вид., переробл. і допов. Тернопіль: СМП «Тайп», 2021. 162 с. 2. Юхновський В. Ю., Конаков Б. І., Дударець С. М., Малюга В. М. Гідротехнічні меліорації лісових земель: підручник. Київ: Кондор, 2014. 374 с. 3. Природокористування: навч. посіб. / Л. П. Царик та ін. Тернопіль: ТНПУ, 2015. 398 с. 4. Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування: монографія. / Л. Царик та ін. Тернопіль: СМП «Тайп», 2016. 498 с.

Автор(и) та редактор/ упорядник	1. Загальна гідрологія: підручник / за ред. В. К. Хільчевського, О. Г. Ободовського. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 400 с. 2. Геоекологія: навч. посіб. / за ред. Л. П. Царика. Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. 394 с. 3. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання: монографія / за ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 362 с.
Без автора	1. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія: зб. наук. праць / заг. ред. В. К. Хільчевський. Київ : Обрії, 2006. 384 с. 2. Управління водними ресурсами: курс лекцій для студентів спеціальності 103 Науки про Землю (Гідрологія). / упоряд. С. Новицька. Тернопіль: ТНПУ, 2022. 148 с.
Багатотомні видання	1. Енциклопедія історії України : у 10 т. / ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с. 2. Географічна енциклопедія України : в 3-х т. / ред. кол.: О. М. Маринич (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989-1993. Т. 3. П-Я. 1993. 480 с. 3. Дорогунцов С. І., Хвесик М. А., Горбач Л. М., Пастушенко П. П. Екосередовище і сучасність: у 3 т. Київ : Кондор, 2005-2006. Т.3. Економічна оцінка природного середовища. 2006. 426 с.
Матеріали конференцій (тези, доповіді)	1. Барна І. М. Історичний аспект формування регіонального природокористування в контексті впливу на структурно-функціональну організацію біосистем. *Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища:* матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів, 2018. С. 8-12. 2. Барна І. М. Використання гідропотенціалу малих річок як крок до екологічності та енергонезалежності. *Розвиток сільських територій на засадах екологічності, енергонезалежності й енергоефективності*: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава, 2021. С.46-48. 3. Микитів Г., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. *Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50-53. 4. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. *Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації* : матеріали міжнар.

	наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133-136. 5. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. *Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених*: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 2014. С. 134-137.
Словники, довідники	1. Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / за ред. О. П. Карпенко. Київ: Обереги, 2004. 448 с. 2. Полтавщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1992. 1024 с.
Атласи	Полтавська область : Географічний атлас : Моя мала Батьківщина / за. ред. Т. В. Погурельської. Київ : МАПА, 2004. 20 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10– 22. 3. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.
Стандарти	1. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04- 01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 2. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила(ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с.
Автореферати дисертацій	1. Бондар О.Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2005. 20 с. 2. Комеліна О. В. Соціально-економічні проблеми розвитку промислового комплексу регіону (на прикладі Полтавської області) : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.10.01. Київ, 2001. 20 с.
Частина книги, періодичного продовжуваного видання	1. Каплун І., Чеболда І. Суспільно-географічні аспекти оптимізації водокористування Подільських Товтр. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. Серія: географія. 2005. №2. С. 252-255. 2. Кузик І., Мельник Ю. Ретроспективний аналіз

(тези, статті у збірниках, журналах)	трансформаційних процесів у верхів'ї басейну річки Нічлава. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства*. Тернопіль, 2020. №4. С. 42-46. 3. Bletskan D.I., Glukhov K.E., Frolova V.V. Electronic structure of 2H-SnSe2: ab initio modeling and comparison with experiment. *Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics*. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98-108. 4. Dalton R.J. Comparative politics of the industrial democracies: from the Golden Age to island hopping. Political Science. 1991. № 2. P. 15-43.
Електронні ресурси	1. Влада очима історії: фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?gall eryId=15725757& (дата звернення: 15.08.2022). 2. Мар'їна О. Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 4. С. 8-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_4_4 (дата звернення: 26.07.2022). 3. Ганзенко О.О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20-27. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/ juridichni/ VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017). 4. Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя. URL: http://www.eco-live.com.ua/ (дата звернення: 12.08.2022).

ДОДАТОК Ж

Правила графічних скорочень

1. Скорочені написання повинні бути зрозумілими для читача: екол. (а не еко.), геог., геол. (а не гео.), екон. тощо.

2. Слова треба скорочувати на літеру, що позначає приголосний звук: див. (дивись), напр, (наприклад), рис. (рисунок), обл. (область).

3. Графічні скорочення (крім стандартних скорочень метричних мір: м – метр, см – сантиметр, т – тонна, га – гектар) пишуться з крапками на місці скорочення.

4. У кінці скорочень, що складаються з подвоєної літери на позначення множини, ставиться одна крапка: сс. (сторінки), рр. (роки)

5. Написання великих і малих літер, дефісів, які є в повній назві, зберігається:
с. г. (сільське господарство), але: с.-г. (сільськогосподарський), півн.-сх. (північно-східний), Півд.-Зах. залізниця (Південно-Західна).

6 . Ставиться дефіс у скороченнях з випущеною середньою частиною: вид-во (видавництво), ін-т (інститут), ун-т (університет), р-н (район).

7. Частини скороченого словосполучення, рідше складного слова, розділяються навскісною рискою: об./хв. (обертів у хвилину), ц/га (центнери з гектара), ос./км^2 (осіб на кілометр квадратний), км/год (кілометрів за годину).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

авт.	автор	вид-во	видавництво
адм.	адміністративний	викл.	викладач
адмін.	адміністрація	вир-во	виробництво
акад. *	академік	височ.	височина
англ.	англійський	влк.	вулкан
арк.	аркуш	в. о.	виконувач обов’язків
арх.	архіпелаг	вул.	вулиця
асист. *	асистент	г	грам
асп. *	аспірант	г.	гора
ат.	атол	га	гектар
атл.	атлас	геогр.	географічний
бас.	басейн	год	година
б-р	бульвар	госп.	господарський
бух.	бухта	госп-во	господарство
вдсп.	водоспад	гр.	громадянин
вдсх.	водосховище	грн	гривня

вид.	видавець, видання

держ.	державний

див.	дивись
дис.	дисертація
дод.	додаток
до н.е.	до нашої ери
доц.	доцент
екол.	екологія
екон.	економіка
запад.	западина
запов.	заповідник
зат.	затока
зах.	захід
з-д	завод
ім.	імені
ін-т	інститут
і т. д.	і так далі
і т. ін.	і таке інше
кан.	канал
канд.	кандидат
кг	кілограм
км	кілометр
км/год	кілометрів за годину
коеф.	коефіцієнт
конф.	конференція
краєзн.	краєзнавчий
к-ть	кількість
лаг.	лагуна
лим.	лиман
лісогосп.	лісогосподарський
л-ра	література
льод.	льодовик
м	метр
м.	місто, мис
м-б	масштаб
м-во	міністерство
метод.	методичний
міжнар.	міжнародний
міськрада	міська рада
млрд	мільярд
мм	міліметр

м/хв	метрів за хвилину
навч.	навчальний
напр.	наприклад
наук.	науковий
нац.	національний
н.-д.	науково-дослідний
н. е.	нашої ери
низов.	низовина
о.	острів
обл.	область
об-ня	об’єднання
о-ви	острови
оз.	озеро
орг.	організація
п. *	пан (пані)
п-во	підприємство
пер.	перевал
п-ів	півострів
півд.	південь
півн.	північ
підруч.	підручник
пл.	площа
плоск.	плоскогір’я
посіб.	посібник
пров.	провінція
пром-сть	промисловість
прот.	протока
проф.	професор
р.	рік, річка
райрада	районна рада
ред.	редактор
редкол.	редакційна колегія
реф.	реферат
млн	мільйон
рец.	рецензія
рис.	рисунок
рівн.	рівнина
р-н	район
рр.	роки

моногр.	монографія
с.	село, сторінка
с. г.	сільське господарство
с.-г.	сільськогосподарський
сільрада	сільська рада
см	сантиметр
смт	селище міського типу
ст.	станція, сторіччя
студ.	студент
сусп-во	суспільство
сх.	схід
т	тонна
т.	том
табл.	таблиця
т-во	товариство

с	секунда
та ін.	та інші
т. зв.	так званий
тис.	тисяч
укл.	укладач
укр.	український
ун-т	університет
упоряд.	упорядник
упр.	управління
у т. ч.	у тому числі
ф-ка	фабрика
ф-т	факультет
хв	хвилина
хр.	хребет
чл.-кор.*	член-кореспондент

***** *Скорочення використовують при прізвищі чи назві установи*

Навіщо існують абревіатури? Абревіатури спрощують висловлювання, коротко позначають загальновідомі явища. Однак, не варто ними зловживати, бо коли речення переповнене абревіатурами, його дуже важко зрозуміти («розшифрувати»).

До найуживаніших абревіатур належать такі:

АПК	Агропромисловий комплекс
АТ	Акціонерне товариство
ВО	Виробниче об’єднання
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров’я
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ГДК	Гранично допустима концентрація
ЗОЗ	Заклад охорони здоров’я
ЄС	Європейський Союз
НДІ	Науково-дослідний інститут
НУШ	Нова українська школа
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОДА	Обласна державна адміністрація
ПЗФ	Природо-заповідний фонд
СЕО	Стратегічна екологічна оцінка
ТГ	Територіальна громада
ЦРЛ	Центральна районна лікарня
ЦСР	Цілі сталого розвитку
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози)

ДОДАТОК 3

Мовностилістичні поради

Підвищення інформаційності тексту магістерської роботи здійснюється лексичними, морфологічними та синтаксичними засобами. Рекомендуються прийоми, що дають змогу досягти максимальної лаконічності викладу змісту роботи. Для наукового тексту характерні смислова завершеність, цілісність і зв'язність думок, наявність спеціальної термінології. Виклад змісту здійснюється за допомогою функціонально-лексичних засобів, які вказують на послідовність розвитку думки (***спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже*** тощо), суперечливі відношення (***однак, позаяк*** тощо), причинно-наслідкові відношення (***тому, внаслідок цього, до того ж*** тощо), перехід від однієї думки до іншої (***звернімося до, необхідно зупинитися на, потрібно розглянути*** тощо), підсумовування (***отже, таким чином, насамкінець, викладене вище дає змогу дійти висновку, підводячи підсумок*** тощо). Завдяки спеціальній термінології з'являється можливість у короткій та лаконічній формі наводити розгорнуті визначення і характеристики наукових фактів, понять, процесів, явищ. Оскільки науковий термін – не просто слово, а вираження сутності явища, то його варто обирати надзвичайно уважно.

Наукова мова має стилістичні особливості. Об'єктивність викладення тексту є основною рисою. Звідси наявність у тексті магістерських робіт вставних слів та словосполучень, що вказують на ступінь достовірності повідомлення (***звісно, зрозуміло, справді***), як такий, що пропонується (***як видно, певно, очевидно, можна вважати***), як можливий (***напевно, можливо***). Обов'язковою умовою об'єктивності викладу матеріалу є також посилання на автора того чи іншого висловлювання, положення. У тексті зазначену умову можна реалізувати, використовуючи спеціальні вставні слова і словосполучення (***на думку, за повідомленням, за даними*** тощо).

Стиль письмової наукової мови – це безособовий монолог. Виклад матеріалу ведеться від третьої особи. Використання займенника ***ми*** дає змогу висловити свою думку як думку певної групи людей, наукової школи або наукового напряму. Рекомендується звертатися до конструкцій, що обмежують його вживання.

Якостями, що визначають культуру наукової мови, є *точність*, *ясність* і *стислість (лаконічність)*.

Змістова *точність* – основна умова, що забезпечує наукову і практичну цінність інформації кваліфікаційної роботи. Неправильно дібране слово може викривити смисл написаного, надати можливість двозначного тлумачення тієї чи іншої фрази, тексту – небажаного відтінку.

Ясність – це вміння писати доступно і зрозуміло. У більшості випадків до порушення цієї вимоги призводить прагнення авторів надати магістерській роботі видимість науковості.

Лаконічність визначає культуру наукової мови. Вона демонструє вміння уникати непотрібних повторів, зайвої деталізації. Тому слова і словосполучення, які не мають смислового навантаження, слід вилучати з тексту роботи. До смислової надмірності належить і вживання без потреби іноземних слів, відповідники яких є в українській мові. Різновидом багатослів'я є також тавтологія, тобто повторення того самого іншими словами. Варто звернути увагу на абзаци; кожен з них повинен містити певну думку, виражену одним або кількома реченнями.

Наведемо приклади лексичних засобів для лаконічності викладу змісту магістерської роботи в різних її розділах.

Теоретична частина:

- *Проблема … перебуває у центрі уваги…*
- *Проблема … заслуговує на особливу увагу…*
- *Проблема …посідає важливе місце…*
- *Проблема …фрагментарно висвітлювалась в …*
- *Аналіз проблеми свідчить про відсутність загальноприйнятого визначення поняття…*
- *Аналіз наукових праць, присвячених проблемі… свідчить про багатогранність та складність цього феномену…*
- *Дослідники дійшли висновку…*
- *Автори виявили, що..*
- *На сьогоднішній день багато дослідників…*
- *Дослідженням цієї проблеми займалися…*
- *Прийнято вважати, що…*
- *Згідно з точкою зору…*
- *Як вважає (вважають)…*
- *Отже, на сьогодні досить поширеною є думка про те, що…*
- *У зв'язку з цим цікавими є результати дослідження…*
- *У цілому, можна констатувати, що...*
- *У концепції ... цей феномен розглядається як…*
- *У цілому ми погоджуємось із висловленою ... тезою ... про те, що ..*
- *На думку …, під поняттям… слід розуміти…*
- *Е. Лібанова тлумачить поняття… як...*
- *У працях… висвітлюються проблеми…*
- *Важливого значення дослідники (вчені, фахівці) надають…*
- *Крім того, привертають увагу дослідження…*
- *Подібної точки зору дотримується (дотримуються)…*
- *Цих поглядів дотримується (дотримуються)…*
- *Цілком слушним, на нашу думку, є зауваження вченого щодо …*
- *Серед робіт, присвячених вивченню цієї проблеми, слід, насамперед, виокремити праці К. І. Геренчука [8], А. Б. Богуцького [5], І..П. Ковальчука [24], які розглядають…*

- *Крім того, як підкреслює Г. Денисик [15], ...*
- *У контексті проблеми нашого дослідження привертають увагу також праці… в яких визначено, що...*
- *Вивчаючи досвід зарубіжних авторів [74; 77; 84 та ін.] …*
- *Водночас у більшості праць, на нашу думку, недостатня увага приділяється аналізу …*
- *Вивчення й аналіз наукової літератури дозволяє говорити про…*
- *Отже, незважаючи на певні відмінності у термінах … принципових відмінностей у розумінні змісту та структури (поняття..., явища..., феномена... тощо) немає …*

Емпірична частина:

- *Для дослідження … використовувався комплекс методик …*
- *Як видно з рис. 1.3, …*
- *З даних, наведених у табл. 2.5, бачимо, що ...*
- *Отже, можна констатувати, що...*
- *Слід наголосити, що…*
- *Отримані дані свідчать про те, що…*
- *Є підстави вважати…*
- *Відтак, можна впевнено стверджувати, що…*
- *Встановлено, що...*
- *Привертає увагу той факт, що...*
- *Подібні результати отримано...*
- *Водночас привертає увагу той факт…*
- *Так, зокрема, простежується…*

Висновки:

- *Результати дослідження дозволяють стверджувати...*
- *У процесі дослідження було встановлено (виявлено) ...*
- *Аналіз показує (підтверджує), що…*
- *Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:…*
- *За результатами дослідження можна припустити, що…*
- *Важливим моментом нашого дослідження є...*
- *Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що…*
- *Відтак, можна стверджувати, що…*
- *Отже, можна говорити про те, що...*
- *Отже, є всі підстави зробити такий висновок:…*

Отже, завдяки використанню спеціальної термінології магістранти мають можливість у короткій та лаконічній формі наводити розгорнуті визначення і характеристики наукових фактів, понять, процесів, явищ, що досліджувалися в процесі виконання магістерської роботи. Лексичні засоби для викладу змісту в теоретичній та емпіричній частинах наукової роботи дають змогу досягти максимальної лаконічності викладу змісту роботи.

Типовими мовними огріхами в наукових текстах є суржик. Нижче наведені найпоширеніші з них та їх правильне написання.

Неправильно	**Правильно**
автор відзначає	*автор зазначає*
автор виділяє	*автор виокремлює*
багаточисельний	*численний*
без виключень	*без винятків*
більше всього	*найбільше, більш за все*
в першу чергу	*насамперед, передусім*
відстоювати думку	*обстоювати думку*
відсутність доказів	*брак доказів*
вірне рішення	*правильне рішення*
висотою сто метрів	*заввишки сто метрів*
вступив у силу Закон	*набрав чинності Закон; став чинним*
діюче законодавство	*чинне законодавство*
довгий час	*тривалий час*
докази відсутні	*доказів немає*
за виключенням	*за винятком*
минулорічний	*торішній*
накінець	*нарешті*
на наш погляд	*на нашу думку*
на протязі року	*протягом року, упродовж року*
нанести шкоду	*завдати шкоди*
ні в якому разі	*у жодному разі*
ні за яких умов	*за жодних умов*
нижчестоящий	*нижчий за рангом*
оточуюче середовище	*навколишнє середовище, довкілля*
похожі між собою	*схожі між собою*
при допомозі	*за допомогою*
при умові	*за умови*
приймати рішення	*ухвалювати рішення*
прийняти міри	*вжити заходів*
провіряти	*перевіряти*
скоріше за все	*найімовірніше*
співпадає	*збігається*
той же	*той самий*
тягне за собою зміни	*призводить до змін*
у більшості випадків	*здебільшого*
у даному випадку	*у цьому випадку, за таких умов*
у значній мірі	*значною мірою*
у повній мірі	*повною мірою*
це ж можна сказати	*те саме можна сказати*
як правило	*зазвичай*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антисуржик: навч. посіб. / ред. О. Сербенська. 3-тє вид., допов. і перероб. Львів : Апріорі, 2019. 302 с.
2. Важинський С., Щербак Т. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL : https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf
3. Волощак М. Довідник з українського слововживання. URL : http://nepravylno-pravylno.wikidot.com/all
4. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. URL : URL : http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf
5. Заблоцький Б. В. Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційних бакалаврських робіт студентами спеціальності 106 Географія. Тернопіль : ТНПУ, 2021. 32 с. URL : https://tnpu.edu.ua/navchannya/sylabusy/bakalavr/geo/106/Kvalif_robota_106.pdf
6. Культура мови на щодень / за ред. С. Єрмоленко. URL : http://kultura-movy.wikidot.com/
7. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження: Методичні рекомендації / О. Р. Барладин, Л. О. Вакуленко, В. С. Грушко, С. З. Храбра. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 40 с.
8. Методичні рекомендації для підготовки та захисту кваліфікаційних робіт / Автор-укладач О. Г. Постоєва. Київ : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2024. 48 с. URL : http://surl.li/ovvtut
9. Національний стандарт України ДСТУ 8302:2015. «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL : https://drive.google.com/file/d/1FCoiPjgSlCBQz_Q9PDu1p4a-Dp_QG2Ry/view
10. Положення про запобігання і виявлення плагіату та інших видів академічної нечесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. URL : https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/academ_dobrochesnist/Polozhennia_pro_zapobihannia_vyiavlennia_plahiatu_ZVO.pdf
11. Освітньо-професійна програма «Екологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю Е2 Екологія галузі знань Е Природничі науки, математика та статистика. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. 22 с.

12. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій. *Бюлетень ВАК України.* 2007. № 6. С. 9–17.
13. Положенням про кваліфікаційні роботи. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. 10 с. URL : https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2024/Polozhennia_pro_kvalifikatsiini_roboty.pdf
14. Про затвердження Вимог до оформлення кандидатської дисертації: наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2018 р. № 50. *Офіційний вісник України*. 2018. № 25. С. 139–141.
15. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf
16. Федорченко Ю. Протидія академічній недоброчесності в лещатах когнітивного дисонансу. *Освітня політика.* Портал громадських експертів. 2024. URL : http://education-ua.org/ua/articles/1155-protidiya-akademichnij-nedobrochesnosti-v-leshchatakh-kognitivnogo-disonansu
17. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація. Тернопіль: "Підручники і посібники", 2009. 320.с.
18. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності : підручник. Київ : Знання-Прес, 2002. 295 с.
19. Штонь О. П. Стилістика української мови : Модульний курс : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., випр. і допов. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 164 с.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ Е2 ЕКОЛОГІЯ

Укладачі : Заблоцький Б. В., Новицька С. Р.

Видання друге перероблене і доповнене

Дизайн обкладинки *С. Р. Новицька*

Формат 60×84/16.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 2,35
Наклад 20 прим.
Видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка.
46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2